

עשרים שנה/נתן אלתרמן¹

1

שום פרוגרמה לא קבעה שקיומה של מדינת ישראל הוא תנאי וערובה לקיומו של העם. אך כעת אנו יודעים זאת. מה שהוכרז באותו יום ה' אייר תש"ח, קבע לא רק את חידוש הריבונות היהודית אלא את המשך הקיום היהודי. מה שהוקם אז היה לא רק מסגרת-מדינית אלא עמוד-תווך.

הוויכוח על "מרכזיותה" של המדינה בהוויה הלאומית הוא, כידוע, על הפרק כיום בתפוצות-הגולה, אך למעשה כבר הוכרע הדבר. גם אם אין הוא מוצהר, הוא מושרש היטב בהכרה. זה אולי ההסבר לתופעה, אשר רבים עמדו עליה, שהחרדה שאחזה את התפוצות עם מלחמת-ששת-הימים הייתה רבה אף מזו שגרמה מלחמת-הקוממיות. המדינה נעשתה במשך עשרים השנים הללו לא רק חלק לא-נפרד מן הישות הלאומית אלא גם תנאי-בל-יעבור לה משכה של ישות זו. הפעם חרדו התפוצות לא רק לגורל "הישוב" אלא אף לגורלן הן.

2

עם ניצחון ששת הימים נתבדתה חרדה זו, אך יחד עמה נתבדה גם הסיכוי שהבהוב זה של הכרת שיתוף-גורלי יעמוד בעינו וישתקף לא רק באספקלרית-הזהב של המגבית.

מדינת ישראל הדפה את סכנת הכליון ונשארה עומדת על תלה ושוב היא משען ומבטח לתורת נצח-הגולה ומקור סיפוק וביסוס רוחני לתפוצות העומדות מנגד. סתירה גורלית זו היא המקפלת בתוכה את שאלת השאלות של עתיד המדינה והאומה גם יחד.

עם זאת, על אף כל תורות "שני המרכזים" וכיוצא, עוברות קורות-העם אל אפיק קורות המדינה. הן משתפכות אל אפיק זה מכל הזמנים ומכל הערוצים. הגולה, כמהותה היום, הולכת ונעשית הווייה יהודית שאינה ממשיכה אף את קורותיה שלה. היא תמצית של הווה בלבד. אפילו יום-העדות האחרון של עדות הגולה, יום הזיכרון לכיליון ולמרד הגיטאות, נשאר בה כיום-אזכרה בלבד. רק במדינת ישראל הוא מתנשא כישות נוכחת, על אימת תוכה ומשמעותה.

פרק-זמן זה, שבו נתרכזו יחד חג הפסח ויום השואה והמרד, יום הזיכרון לחללי צה"ל ויום העצמאות, הבאים רצופים בזה אחר זה, פרק-זמן זה הולך ונהפך לצומת המכילה את לב לבה של ההיסטוריה היהודית, צומת שאין דומה לה בעמים.

3

ואכן, יום-העצמאות הזה, העשרים למניין, לא יצא מקופח מלפני מתכנני האירועים למיניהם, הן בישראל והן בתפוצות. ולא רק היום הזה לבדו, אלא כל שנת העשרים כולה.

ועדת האירועים המרכזית בישראל כבר פירשה כמה פעמים תכניתה ומכל מה שנתפרסם עולה תמונה שלמראיה אתה מפקפק לרגעים אם אמנם צריכה שנת העשרים למדינת ישראל להתנשא ולהתמשך כפסטיבל של אירועי אמנות וחברה, אשר כינוסים עולמיים והופעות עולמיות וביחוד שמות כוכבים עולמיים משובצים בו במידה שרק עם-עולם יכול להרשות לעצמו.

טוב לפחות שהדבר נעשה בשיתוף עם משרד התיירות. שכן פיתוחו של ענף זה הוא אולי הצידוק היחידי לממדים הללו. כך לגבי השנה כולה. כל המקומות בה כבר תפוסים ודאי. ואף-על-פי-כן, את יום-העצמאות הזה, אותו לבדו, כדאי אולי להוציא, ולו רק לשעות מספר, ולו לרגעים ספורים, אל מחוץ למסגרת פסטיבלית-תיירותית זו. אל מחוץ לסימפוזיונים ולצוותי-המוחות, המספקים לו את התוכן.

¹ הופיע בעיתון 'מעריב', כ"ח בניסן תשכ"ח, 26 באפריל 1968, במסגרת הטור 'החוט המשולש'

אל מחוץ למשאלים של אנשי-הרוח, המספקים לו את העומק.
אל מחוץ לאמרגנים המספקים לו את האמנות.
אל מחוץ לבמאים ולציירים ולפסלים המתוועדים יחד, כדי לחדש את צורותיו ואת תכנו ולבטא אותו. בעיקר – לבטא.
ביטוי מקורי.
כל זה חשוב. אפילו הכרחי. ואף-על-פי-כן, כאמור, יש פתאום רצון להוציא את היום הזה מתוך כל אלה. ולו לרגעים ספורים. להשאיר אותו עם הבידור הפשוט ועם הקהל הרב, זה שאינו יודע לשמוח.
עם הקהל הרב ועם המצעד הצבאי, המתמשך ומתגלגל, המיותר או לאי-מיותר.
להשאיר את היום הזה עם כל אלה. לראותו פתאום לא מהוקצע, מגויד, מצולק, מאובק, כאותו יום של תש"ח.
שכן, כזה הוא באמת.
שכן, על אף מרחק עשרים שנה הוא סמוך לאותו יום. הוא ממש נוגע בו, הוא בן-דמותו. הן לתוכן, והן למשמעות, הן לעמידה על סף. הוא חזק ממנו, אך בודד וחשוף כמותו. על אף שפעות-הברזל שנוספו לו.
הוא חשוף וחד כמו שדות-הקרב ששקטו. והזמן הוא עמק החרוץ. שכן מספר-עשרים זה אינו מספר עגול. הוא מספר משוסע וקרוע, פרוץ אל מרחבי עבר ועתיד ואין מבלעדיו גשר בין שני אלה.
שפעתה של שנת היובל מכסה על עובדה זו.
רק בדבר אחד נבדל יום זה מן הימים ההם שלפני עשרים שנה. הוא נבדל מהם בכך, שעכשיו הוא כאילו תוהה ואינו רואה לפעמים את הדברים מוטלים על כף.
שכן כיום כאילו יש ברירה.
אך מדי פעם הוא שב ונזכר שאין זו אלא מראית-עין.
האמת היא שאין ברירה. כמו שלא הייתה אז. אך יש כוח רב ויש דרך רבה שעברנו אותה לא על –מנת לחזור בה אחורנית. ואין הכוונה כאן ל"שטחים", כוונה לשאלות הפתוחות שהשטחים אינם אלא אחת התשובות היעודות להן. בתוך תוכן אנו עומדים כיום. הן שאלות של עם שיחיה ולא ימות.
כן, שמחתו ויגונו של יום זה, עשרו ועניו גם יחד, כל זה מצטרף יחד לכוח שובר לב.
אך הא גם כוח פועם כמו לב.

4

מדינת ישראל זו, אויביה כיום, כתום עשרים שנה, הם אויבים שקמו עליה לכלותה ביום תקומתה.
מיומה הראשון לא ידעה מנוח.
ואף-על-פי-כן יודעים אנו שהיא קמה לאושר, לרווחה ולשלום.
אך כדי להביאה אל ראשיתה של דרך זו, היה צריך להבקיע קודם סבבי התנכרות והלעגה וביזוי ומנוד-ראש מביית.
הרבה גורמים הכשירו תקומתו של יום-עצמאות זה וכל הכרוך בו. אך יש רק אדם אחד אשר עליו אפשר לומר כי לולא הוא – לא היה יום זה קיים.
מלחמת ההבקעה שלו דרך הררי שיגרות וחומות אטימות וסטיות ומלל הייתה ממלחמות-הרוח הכבירות שבדברי ימי העם.
איני מתכוון לקבול כאן על בדידותו כיום. זה שנגזרה עליו או שגזר על עצמו. היא המשך ישר מאותה מהות שממנה נחצבו קרבותיו למען המפנה הגדול בתולדותינו.
הדברים יכלו כמובן להתגלגל אחרת. יכול היה בן-גוריון לנוח עכשיו על זרי-דפנא ולהיות בראש קרואיה של שנת-היובל הזאת, כשהוא מעוטף כאתרוג במוך של כיבודים.
אלא שהדברים לא כך נתגלגלו ולמעשה גם לא יכלו להתגלגל כך ואני סבור כי מוטב שהם כפי שהם כיום.
ואף-על-פי-כן הוחלט, כידוע, לכבדו. הוחלט שהוא יהיה בין חתני פרס ישראל. "פרס כבוד". על פעלו בהקמת המדינה וקידומה.
אמנם, קוץ אחד היה בכל העניין הזה. וכבר נמצא אפילו מי שהעיר על כך בפומבי. פרס ישראל נועד, כידוע, ליצירה רוחנית, והענקתו בעד מפעל-חיים כמו זה של בן-גוריון משבשת את מהותו של הפרס. יש, כמסתבר, מושגים שונים של "יצירה" ומי יודע דרך הרוח?
אך לא זה עיקר.
שכן, משאתה תוהה על דרך-חיים זו של מאבקי מחשבה ואמונה ודמיון ועוז-רוח, שחוללו תמורה שאין דומה לה בדברי ימינו החדשים, אתה תוהה כיצד היה מועמד זה משתבץ בתוך טקס-ההענקה, שעה שהיה נקרא לעלות לדוכן ולקבל פרס על הקמת המדינה, לאחר פרס המחול ופרס הפיסול, ולזכות, בעד מפעל חיים זה, ללחיצת-יד של השר ומחיאות-כפיים של הקהל.

למזלנו דחה בן-גוריון את הרעיון הזה. אחד מחתני-הפרס לשעבר התרעם אמנם מאוד על נימוק הדחייה – "מילאתי רק חובתי, ואין מגיע לי פרס בעד זה" – וטען שלא בן-גוריון לבדו מילא חובתו, אלא כולנו מילאנו חובתנו ואין זו רבותא. ואף-על-פי-כן נימוק זה נכון. הוא באמת מילא רק חובתו. כל חייו. מעלייתו לארץ ודרך כל עמלו ונפתוליו והישגיו והאין-שניים למען העם והארץ, ועד שדה-בוקר, ועד שגחן על אשת-נעוריו אחרי יציאת נשמתה ואמר "לכתך אחרי במדבר". ועד היום הזה. הצד אתו. אין מגיע לו פרס בעד כל אלה. אך מגיע לו שבדידותו כיום תיראה לנו רגע אחד כבדידות האפקים הגדולים, הנשארים תמיד מן החוץ ומן הצד, כבדידות הזירות הגורליות שבהן עמד לנו כוחו, יותר מכל כוח אחר בדורנו עד היום. מגיע לו שנדע כי על אף היות יום-העצמאות הזה רחוק עדיין מן השלום ומן השלמות, הרי בכל-זאת שונה היום הזה מן הימים שבראשית-הדרך. וההבדל הוא בכך שהעיקר בכל-זאת כבר נעשה. ועיקר זה – הוא שחולל אותו יותר מכל.

5

יום-העצמאות הזה מחכה יותר מכל לדבר אחד בלבד – הוא מחכה לשלם בארץ הזאת. וכך כל יום מימי עשרים השנים הללו שמאז קום המדינה. וכך כל הימים שלפני-כן, מאז ראשית ההתנחלות בארץ. פעמים אתה מהרהר כי בדברנו על השלום אנו מדברים למעשה על עניין שהעם היהודי לא ידע טעמו מימיו. בכל שנות נדודיו לא ידע העם הזה טעם שלום. לא הוא ולא הארץ הזאת. המילה העברית שלום, הנישאת על שפתיים עם כל פגישה וכל פרידה, זו שאנו מבטאים אותה עשרות פעמים ביום, היא אולי הנעלמה ביותר מכל המילים העבריות. היא גן נעול. אנו אומרים אותה בלי לדעת מהי. אחרי יום של חוצות ושל שוק ושל הווי ושל מדיניות, לאחר שהיא חוזרת ומתגלגלת פעמים אין-ספור, במשרדים, בחנויות, בתחנות, היא נשארת לבדה. סודית כשהיתה. ייתכן כי בהישארה לבד היא נהפכת לדמע הגדולה, חמה, מלוחה, דוממת, מחכה. ופעמים אולי אין היא דמעה או דומיה. פעמים היא אולי נהפכת לצווחה, לצעקה של קוצר-רוח, עייפות אין רץ: האומנם לעולם לא? משום כך, משום שאנו כה נכספים אליה וכה מבקשים את הכמוס בה, אנו נכונים לחשוב לנו לזכות ולאשר אם נזכה לשמוע את צליל הברותיה – ולו רק הצליל בלבד – יוצא מפי אויבינו. יש עצבות לאין-שיעור בנכונות זו להציע כל פיצוי, כל הנחות, להבטיח אושר משותף ושגשוג ורווחה, ולו רק בעד פגישה פנים אל פנים, ולו רק בעד אמירת שלום על-ידי צד שלישי, תוך כדי המשך נאומי-ההשמדה הידועים. השלום! אשרינו שאנו משתוקקים אליו כל כך. אין זו גנות. טוב שעד כדי כך אנו נכספים אליו. אך מדי פעם בפעם עלינו להתנער מן ההיפנוזה. עלינו להתאווש לרגע. לראות פתאום כי עוד מעט ואנו נוטשים מרוב כוסף לשלום את הדברים שרק מכוחם אנו יכולים להשיגו, את גבול הביטחון שבידינו ואת זיכרון מורשתנו וצדקתנו. כן, מזה חודשים אנו עומדים למעשה ומשננים באוזני כל שאמנם יודעים אנחנו כי עמידתנו כיום היא מכשול לפני השלום, אך כל מה שאנו מבקשים הוא – לומר זאת לאויבינו פנים אל פנים. ביום-עצמאות זה, על פרשת-דרכים מפולשת זו, עלינו לבקש שעת פיכחון והארה. אין אנו שיכורי ניצחון. שיכורי ניצחון הם אלה מבינינו שהישגי המלחמה באמת סחררו את ראשם והם סבורים כי ההישג רב מדי, כי זה שפע שאין אנו רשאים לשאתו, שעלינו להתפרק ממנו ויהי מה. הפיכחון האמיתי רחוק מזה. הפיכחון האמיתי אומר כי זו הפעם הראשונה בתולדותינו, בעמידתנו כיום, אנו יכולים לקוות לשלום, ולו רק מתוך ידיעה שהיפוכו של השלום – נחשול המלחמה – נעשה, הודות לעמידה זו, עניין קשה יותר לאויבינו. הפיכחון רואה את הדברים כמו שהם. על עצבם, על הפלא שבהם, על כבדם וכוחם גם יחד.